

УДК 343.34

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.122>

ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Давидов Д.Г.,

викладач кафедри кримінального права та кримінології

ННГІ НА СБ України

ORCID: 0009-0006-6552-7163

e-mail: urch2905and@gmail.com

Давидов Д.Г. Юридичні підстави відповідальності за вчинення злочинів терористичної спрямованості: порівняльно-правовий аналіз.

У статті у порівняльно-правовому режимі розглянуто юридичні підстави відповідальності за вчинення злочинів терористичної спрямованості на прикладі України, США, Великобританії, Франції та Німеччини. Викладено порівняльно-правовий аналіз національних підходів до визначення та протидії злочинам терористичного характеру. Обґрунтовано важливість використання міжнародних норм та конвенцій у кримінальному законодавстві для протидії тероризму. Проаналізовано специфіку регулювання механізмів відповідальності за терористичні злочини у різних правових системах, акцентовано увагу на превентивних заходах та особливостях криміналізації цих діянь у відповідних юрисдикціях.

Сформульовано позицію про те, що американський досвід є важливим для наукового осмислення, оскільки федеральний КК США детально регламентує відповідальність за терористичні злочини, зокрема, розмежовуючи міжнародний і внутрішній тероризм, а також містить конкретні статті щодо фінансування тероризму, використання зброї масового ураження та актів тероризму в публічних місцях.

Аргументовано, що французький законодавець також демонструє серйозне ставлення до боротьби з тероризмом шляхом включення декількох заборон у своє кримінальне законодавство, що свідчить про інтеграцію міжнародних правових рекомендацій. Порівняно з цим, у Німеччині заборон проти терористичних злочинів значно менше, а британський законодавець взагалі використовує спеціальний закон – Акт про тероризм, а не Кримінальний кодекс.

Як висновок, наголошено на тому, що вивчення прогресивного міжнародного досвіду у сфері протидії тероризму є важливим для українських науковців, оскільки дозволяє оцінити ефективність підходів інших країн та вдосконалити національну стратегію боротьби з тероризмом.

Аналіз результатів діяльності правоохоронних органів і спеціальних служб зарубіжних країн спонукає до висновку про необхідність удосконалення положень програмних документів та кримінального законодавства України, а також розроблення нових методів боротьби з цим суспільно небезпечним явищем.

Окремо, ураховуючи євроінтеграційні прагнення України, наголошено на важливості адаптації національного антитерористичного законодавства, зокрема його кримінально-правової складової, до кращих європейських стандартів із метою забезпечення ефективної боротьби з тероризмом у контексті міжнародної співпраці.

Ключові слова: тероризм, кримінальна відповідальність, порівняльно-правовий метод, злочин, санкція, кримінальний закон, міжнародна конвенція.

Davydov D.G. Legal grounds for liability for committing crimes of terrorism: a comparative legal analysis.

In the research paper, in a comparative legal mode, the legal grounds of responsibility for committing crimes of a terrorist nature are considered, using the example of Ukraine, the USA, Great Britain, France and Germany. A comparative legal analysis of national approaches to defining and countering terrorist crimes is presented. The importance of using international norms and conventions in criminal legislation to combat terrorism is substantiated. The specifics of the regulation of the mechanisms of responsibility for terrorist crimes in various legal systems are analyzed, attention is focused on preventive measures and features of the criminalization of these acts in the relevant jurisdictions.

The position is formulated that the American experience is important for scientific understanding since the US federal Criminal Code regulates in detail responsibility for terrorist crimes, in particular, distinguishing between international and domestic terrorism, and also contains specific articles on the financing of terrorism, the use of

weapons of mass destruction, and acts of terrorism in public places.

It is argued that the French legislator also shows a serious attitude to the fight against terrorism by including several prohibitions in its criminal law, which shows the integration of international legal recommendations. Compared to this, in Germany there are significantly fewer prohibitions against terrorist crimes, and the British legislator generally uses a special law - the Terrorism Act, rather than the Criminal Code.

In conclusion, it is emphasized that the study of progressive international experience in the field of combating terrorism is important for Ukrainian scientists, as it allows them to evaluate the effectiveness of the approaches of other countries and to improve the national strategy for combating terrorism. Analysis of the results of the activities of law enforcement agencies and special services of foreign countries leads to the conclusion of the need to improve the provisions of program documents and criminal legislation of Ukraine, as well as to develop new methods of combating this socially dangerous phenomenon.

Separately, taking into account the European integration aspirations of Ukraine, the importance of adapting the national anti-terrorist legislation, in particular its criminal law component, to the best European standards in order to ensure an effective fight against terrorism in the context of international cooperation is emphasized.

Key words: terrorism, criminal responsibility, comparative legal method, crime, sanction, criminal law, international convention.

Постановка проблеми. Сьогодні тероризм, на жаль, став неминучою складовою суспільно-політичних процесів у глобальному масштабі і становить дедалі більшу загрозу громадській та національній безпеці. Очевидно, що ефективна боротьба з цим явищем неможлива без належного нормативно-правового забезпечення, передусім у галузі кримінального права. Останні міжнародні конвенції, присвячені проблемам боротьби з тероризмом, демонструють чітку тенденцію до розширення сфери кримінально-правової заборони щодо будь-яких терористичних проявів та встановлення спеціальних кримінально-правових орієнтирів у національних законодавствах [1, с. 203].

Окремо потрібно наголосити на теоретико-прикладному значенні порівняльно-правових досліджень у галузі кримінального права, частиною яких власне є і ця наукова стаття. У кримінально-правовій науці предметом порівняльного кримінального права пропонується визнавати сучасні кримінально-правові системи різних держав, загальні принципи і закономірності їх виникнення, становлення і розвитку.

Функціональне призначення методу порівняння під час здійснення кримінально-правових досліджень полягає у виявленні загального та особливого в розвитку національних правових систем, у виробленні унікальних підходів до визначення злочинності і караності діянь у різних державах [2, с. 261]. За результатами виявлення спільних та відмінних рис у кримінально-правовому регулюванні певних видів суспільно значущої поведінки в зарубіжних юрисдикціях, можна формулювати рекомендації, спрямовані на вдосконалення власного кримінального законодавства, а також практики його застосування. Це повною мірою стосується також компаративістського дослідження юридичних підстав відповідальності за тероризм в Україні та інших державах.

Очевидно, що запорукою результативного наукового дослідження є врахування наступних взаємопов'язаних компонентів: 1) визначення об'єкта дослідження; 2) проблемність стану об'єкта дослідження; 3) суворе додержання логічно послідовного шляху дослідження об'єкта в його проблемному стані; 4) обґрунтованість і доказовість результатів дослідження; 5) можливість безпосереднього або принаймні опосередкованого використання результатів дослідження на практиці. Ці елементи утворюють умовне ядро життєздатного компаративістського проєкту в галузі кримінального права, вони спрямовані на ідентифікацію конкретного переліку завдань наукового пізнання, на обережне використання дослідником свого аналітико-емпіричного інструментарію в процесі такого пізнання, врешті-решт на отримання конкретних, осяжних результатів від проведеного дослідження [3, с. 111].

У наступних рядках згаданий порівняльно-правовий метод буде застосовано до вивчення категорії злочинів терористичної спрямованості за зарубіжним законодавством.

Стан опрацювання проблематики. Питання кримінальної відповідальності за тероризм за законодавством зарубіжних країн досліджували зокрема В. Ємельянов, О. Книженко, В. Костенецький, М. Милевський, Ю. Лапутіна, Т. Лисько, О. Шульженко, Д. Побережний, О. Попович, деякі інші автори. Очевидно, що стабільно високий інтерес до порівняльно-правових досліджень у цьому напрямі висловлюють також європейські та американські автори.

Водночас ця стаття покликана у наскрізному порівняльному режимі дослідити підходи до кримінально-правової протидії злочинам терористичної спрямованості за законодавством України, США, Великобританії, Франції та ФРН. Тобто автором було обрано, на його погляд, найбільш актуальні для цілей компаративістського дослідження юрисдикції.

Метою цієї наукової роботи є здійснення, з метою пошуку шляхів удосконалення українського антитерористичного законодавства, компаративістського аналізу юридичних підстав відповідальності за вчинення злочинів терористичної спрямованості в деяких країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Із самого початку варто стисло зазначити про міжнародно-правові підстави протидії злочинам терористичної спрямованості. Так, у преамбулі Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму (2017 р.) наголошено на тому, що терористичні злочини та злочини, викладені в цій Конвенції, незалежно від того, хто їх учинив, за жодних обставин не можуть виправдовуватись міркуваннями політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного або іншого подібного характеру. Там також нагадано про зобов'язання всіх Сторін запобігати таким злочинам та, якщо їх учинено, здійснювати переслідування і забезпечувати покарання винних, ураховуючи тяжкий характер таких злочинів [4].

На очевидній небезпеці та руйнівних наслідках тероризму також наголошено в преамбулі Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом. У цьому документі: висловлено глибоке занепокоєння ескалацією в усьому світі актів тероризму в усіх його формах і проявах: беззастережно засуджено як злочинні, та такі, що не мають виправдання, всі акти, методи і практику тероризму, де б і ким би вони не вчинялись, у т. ч. ті, які ставлять під загрозу дружні відносини між державами і народами та загрожують територіальній цілісності і безпеці держав [5].

Ці та інші міжнародно-правові акти в сфері протидії тероризму фактично стали важливими орієнтирами для національних законодавців під час запровадження у внутрішнє кримінальне законодавство норм про відповідальність за злочини терористичної спрямованості.

Очевидно, що в умовах запровадження воєнного стану на всій території України, ураховуючи повномасштабне вторгнення РФ в Україну, тимчасової окупації частини території України, виникає необхідність у посиленому юридичному захисті сфери громадської безпеки. Своєю чергою, кримінально-правовий захист сфери громадської безпеки, як важливої соціальної цінності в Україні та як відповідного родового об'єкту кримінального правопорушення, повинен здійснюватися, не останньою чергою, шляхом ухвалення та внесення змін з питань боротьби з тероризмом [6, с. 56].

Таким чином, актуальність питань протидії тероризму в нашій державі залишається високою. А з огляду на прагнення України інтегруватись у європейську та євроатлантичну спільноту вивчення досвіду розвинених країн Заходу в ча-

стині протидії тероризму є своєчасним і затребуваним правозастосовною практикою.

Зазначу про те, що в системі координат вітчизняного кримінального законодавства до категорії «злочин терористичної спрямованості» варто поряд із терористичним актом (ст. 258 КК України), віднести такі склади злочинів: втягнення у скоєння терористичного акту (ст. 258-1 КК України), публічні заклики до скоєння терористичного акту (ст. 258-2 КК України), створення терористичної групи або організації (ст. 258-3 КК України), сприяння скоєнню терористичного акту (ст. 258-4 КК України), фінансування тероризму (ст. 258-5 КК України), дії, що спрямовані на насильницьку зміну або повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України), посягання на життя державного або громадського діяча (ст. 112 КК України), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України), напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК України), деякі інші посягання (залежно від авторських класифікацій та відповідного обґрунтування).

Далі проаналізую положення кримінального законодавства деяких країни «Великої сімки», присвячені підставам відповідальності за злочини терористичної спрямованості. Почну з релевантного американського досвіду.

Сполучені Штати Америки. На пильну увагу науковця заслуговує американський досвід протидії досліджуваній категорії злочинів. Сьогодні США фактично очолюють боротьбу з міжнародним тероризмом у світі, а тому нормативні підстави та практичні напрацювання цієї країни є важливими для наукового осмислення і перспективного запровадження.

Так, окрема глава 113В «Тероризм» у структурі федерального КК США (який, своєю чергою, є частиною Зібрання законів США – єдиного упорядкованого масиву федерального законодавства) регламентує юридичні підстави відповідальності за злочини терористичної діяльності в цій державі [7].

Вартий уваги параграф кодексу, присвячений визначенню спеціальної термінології в галузі протидії тероризму. Зокрема термін «міжнародний тероризм» позначає діяльність, яка: а) включає насильницькі дії або дії, небезпечні для життя людини, які є порушенням кримінального законодавства Сполучених Штатів або будь-якого штату, або які були би кримінальним порушенням, якщо б вони були вчинені в межах юрисдикції Сполучених Штатів або будь-якого штату; б) спрямована на залякування або примушування цивільного населення, вплив на політику уряду шляхом залякування чи примусу;

або вплив на поведінку уряду шляхом масового знищення, вбивства або викрадення; в) здійснюється в основному за межами територіальної юрисдикції Сполучених Штатів або виходять за межі національних кордонів з точки зору засобів, за допомогою яких вони досягаються, осіб, яких вони, як видається, мали на меті залякати чи примусити, або місця, в якому їх злочинці діють або шукають притулку.

Натомість термін «внутрішній тероризм» означає діяльність, яка: а) полягає в діях, небезпечних для життя людини, які є порушенням кримінального законодавства Сполучених Штатів або будь-якого штату; б) спрямована на залякування або примус цивільного населення; вплив на політику уряду шляхом залякування чи примусу, або вплив на поведінку уряду шляхом масового знищення, вбивства або викрадення; і в) виникають переважно в межах територіальної юрисдикції Сполучених Штатів.

Серед злочинів терористичної спрямованості, описаних у зазначеній главі КК США, потрібно виокремити такі: використання зброї масового ураження; вчинення актів тероризму за межами державних кордонів; фінансування тероризму; здійснення вибухів у місцях громадського користування, державних установ, систем громадського транспорту та об'єктів інфраструктури; застосування ракетних комплексів, призначених для ураження літальних апаратів; незаконні дії з радіологічними розсіювальними пристроями; вчинення актів тероризму, поєднаних з використанням ядерної зброї.

Показово, що американський законодавець у §2332 КК США виокремлює такий прояв тероризму, як вбивство або заподіяння тілесних ушкоджень громадянину США. Очевидно, що в такому випадку йдеться не про загальнокримінальні злочини, а саме про посягання на життя чи здоров'я американського громадянина як прояв тероризму проти США, тобто, з терористичною метою.

Важливо додати: у жовтні 2001 р., через місяць після сумнозвісних терактів 11 вересня, Конгрес США ухвалив «Патріотичний акт» (англ. – USA PATRIOT Act; повне найменування: *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001*) – федеральний закон, який надав американському уряду та федеральним правоохоронним органам широкі повноваження в частині попередження діяльності, яка має ознаки терористичної, а також у частині стеження та інших форм моніторингу громадян та іноземців на предмет виявлення можливих дій, що утворюють підготовку або вчинення терористичних актів [8].

Так би мовити, превентивними регуляторними цілями Патріотичного акту виступають

зокрема такі: посилення заходів США щодо запобігання, виявлення та кримінального переслідування за міжнародне відмивання грошей і фінансування тероризму; здійснення спеціальних перевірок щодо терористичних загроз в іноземних юрисдикціях, моніторинг іноземних фінансових установ та видів міжнародних трансакцій або типів рахунків, які можуть бути використані в терористичних цілях; запровадження обов'язкової вимоги до всіх учасників індустрії фінансових послуг повідомляти про потенційне відмивання грошей; окремо наголошено на посиленні заходів щодо запобігання використанню фінансової системи США в особистих цілях корупційними іноземними чиновниками та на сприянні репатріації викрадених активів до країн, яким ці активи належать.

Свою чергою, безпосередньо кримінально-правовий блок Акта вводить або уточнює підстави кримінальної відповідальності за терористичні або пов'язані з тероризмом посягання, а також посилює покарання за них. Зокрема йдеться про приховування терористів – запроваджено новий склад злочину, який забороняє свідоме переховування осіб, які вчинили або збираються вчинити різноманітні терористичні злочини (зокрема знищення літаків; використання ядерної, хімічної чи біологічної зброї; застосування зброї масового ураження; знищення державного майна та публічних об'єктів; диверсії на ядерних об'єктах тощо). Також Актом було суттєво посилено максимальні покарання за окремі злочини, які можуть бути вчинені терористами, у т. ч. підпали, руйнування енергетичних об'єктів, матеріальна підтримка терористів і терористичних організацій, знищення чи пошкодження оборонних об'єктів і споруд.

Також Патріотичний акт визнає злочином терористичні атаки на системи громадського транспорту; криміналізує біотероризм; скасовує строки давності для певних терористичних злочинів і водночас суттєво подовжує їх для інших терористичних злочинів [9].

Рухаючись далі, доцільно дослідити кримінально-правовий досвід окремих європейських країн в частині визначення юридичних ознак та шляхів протидії злочинам терористичної спрямованості. Прагнучи приєднатись до Європейського Союзу у недалекому майбутньому, Україна, відповідно, повинна гармонізувати своє внутрішнє антитерористичне законодавство з рамковими європейськими актами в цій важливій сфері правового регулювання.

Німеччина. Ст. 129а КК ФРН 1998 р. є об'ємною за правовим змістом заборону, яка безпосередньо присвячена визначенню юридичних підстав відповідальності за створення терористичних організацій. У цій забороні зазначено про наступне. Той, хто створює організацію, чий

цілі або діяльність спрямовані на вчинення: а) вбивства за конкретних обтяжуючих обставин (ст. 211), або вбивства (ст. 212), або геноциду (ст. 6 Кодексу злочинів проти міжнародного права), або злочин проти людяності (ст. 7 Кодексу злочинів проти міжнародного права), або воєнний злочин (розділи 8, 9, 10, 11 або 12 Кодексу злочинів проти міжнародного права) або б) злочину проти особистої свободи згідно з розділом 239а або розділом 239b; в) або той, хто бере участь як член такої організації, карається позбавленням волі на строк від одного року до 10 років. Далі, той, хто: а) створює організацію, на досягнення якої спрямовані цілі або діяльність щодо заподіяння серйозної фізичної або психічної шкоди іншій особі, особливо тієї, яка визначена в розділі 226 КК ФРН, вчинення злочинів проти довкілля, вчинення озброєних та інших посягань; або б) хто бере участь як член такої організації, якщо один із зазначених злочинів має на меті серйозно залякати населення, незаконно примусити владу чи міжнародну організацію силою чи загрозою застосування сили, або знищити чи істотно пошкодити основні політичні, конституційні, економічні чи соціальні структури держави чи міжнародної організації, та яка, враховуючи характер або наслідки таких правопорушень, може завдати серйозної шкоди державі чи міжнародній організації, підлягатиме такому самому покаранню [10].

Окремо встановлено відповідальність та передбачено дещо менше покарання для осіб, які підтримують (сприяють діяльності) злочинну організацію.

У ст. 89с КК ФРН німецький законодавець закріпив автономний склад злочину «фінансування тероризму». У тексті заборони зазначено: особа, яка збирає, приймає або надає активи, усвідомлюючи те, що вони будуть використані іншою особою з метою вчинення вбивства за конкретних обтяжуючих обставин, простого вбивства, геноциду, злочину проти людяності, воєнного злочину, тілесних ушкоджень відповідно до розділу 224 або тілесні ушкодження, які завдають серйозної фізичної чи емоційної травми іншій особі, викрадення з метою вимагання або захоплення заручників, а також деяких інших правопорушень, підлягатиме покарання у виді позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років.

Показово, що в наступній частині цієї заборони законодавець ФРН зробив важливе застереження: відповідальність настає в тому випадку, якщо один із злочинів, описаних вище, має на меті серйозно залякати населення, незаконно примусити владу чи міжнародну організацію силою чи загрозою застосування сили до певних дій або знищити чи суттєво пошкодити основні політичні, конституційні, економічні чи соціаль-

ні структури держави або міжнародної організації і які, враховуючи характер або наслідки таких злочинів, можуть завдати серйозної шкоди державі або міжнародній організації.

В окремій частині цієї заборони зауважено, що вона застосовується також у тому разі, якщо правопорушення було вчинено за кордоном. Якщо правопорушення вчинено за межами держав-членів Європейського Союзу, це стосується лише тих випадків, коли правопорушник є громадянином Німеччини або іноземцем, який проживає в Німеччині, або злочин, який фінансується, було вчинено в Німеччині чи проти громадянина Німеччини [10]. Тобто тут чітко простежується міжюрисдикційна складова цього кримінально-правового припису.

Таким чином, у ст. 89с КК ФРН наголошено саме на терористичному характері відповідної суспільно небезпечної поведінки – ідеться про спеціальні «фінансові» способи пособництва не загальнокримінальним насильницьким злочинам, а саме серйозним посяганням терористичного характеру.

Франція. Статті 421-1–421-5 КК Франції описують склади злочинів терористичної спрямованості. Зокрема ст. 421-1 визначає, що наступні діяння є актами тероризму, якщо вони вчиняються умисно у зв'язку з індивідуальною чи колективною діяльністю, метою якої є серйозне порушення громадського порядку шляхом залякування чи терору: 1) умисне посягання на життя, умисне посягання на фізичну недоторканість осіб, викрадення та незаконне затримання, а також викрадення літаків, суден або інших транспортних засобів; 2) крадіжка, вимагання, знищення, псування та пошкодження, а також комп'ютерні злочини; 3) злочини, вчинені військовими організаціями та розпущеними політичними рухами; 4) виробництво або зберігання устаткування, небезпечних або вибухових пристроїв; 5) виробництво, продаж, імпорт або експорт вибухових речовин; придбання, зберігання, транспортування або незаконне носіння вибухових речовин або пристроїв, виготовлених з використанням таких вибухових речовин; 6) правопорушення, визначені спеціальними законами про заборону розроблення, виробництва, зберігання, купівля чи продаж біологічної, хімічної чи токсичної зброї; 7) злочини, пов'язані з відмиванням грошей; 8) окремі правопорушення в сфері інсайдерської торгівлі.

Далі, у ст. 421-2 французького КК визначено, що внесення в атмосферу, у землю, в ґрунт, в харчові продукти або їх інгредієнти або у води, в т.ч. у територіальні води, будь-якої речовини, яка може загрожувати здоров'ю людей або тварин або природному середовищу, є актом тероризму, якщо він вчиняється умисно у зв'язку з індивідуальною чи колективною діяльністю,

метою якої є серйозне порушення громадського порядку шляхом залякування чи терору.

Ст. 421-2-1, своєю чергою, визнає терористичним злочином також участь у будь-якій групі або асоціації, створеній з метою підготовки будь-якого з терористичних актів, передбачених попередніми статтями.

Терористичним актом також визнається фінансування терористичної організації шляхом надання, збирання або управління коштами, цінними паперами чи майном будь-якого виду, або шляхом надання консультацій з цією метою з наміром, щоб такі кошти, цінні папери чи майно були використані або усвідомлюючи, що вони призначені, повністю або частково, для вчинення будь-яких актів тероризму, перерахованих у цій главі, незалежно від того, чи були фактично вчинені такі акти (ст. 421-2-2 КК Франції).

Як бачимо, французький законодавець пропонує поширювальний підхід до визначення поняття «терористичний акт», безпосередньо визнаючи таким актом також діяння, які за своїм юридичним змістом лише сприяють (допомагають вчинити) акт тероризму, при цьому не реалізуючи об'єктивну сторону такого виду протиправної поведінки.

Нарешті, дещо «оригінальною» нормою французького КК в досліджуваній категорії злочинів є ст. 421-2-3. Її чітко визначена санкція передбачає покарання у виді 7 років позбавлення волі та штрафу у 100 000 євро за неможливість пояснити походження активів, що відповідають стилю життя особи, яка постійно перебуває в тісному контакті з особою або особами, які займаються одним або кількома видами діяльності, передбаченими вищезгаданими статтями [11].

Отже, французький законодавець також закріпив у національному кримінальному законі низку норм про злочини терористичної спрямованості, зміст яких суттєво відрізняється від українських заборон. При цьому наведені статті французького КК не мають офіційних назв, що є дещо незвичним підходом порівняно з іншими європейськими країнами та США, однак загалом відповідає структурі та юридичній техніці описання КК.

Як узагальнюють О. Шульженко та Д. Побережний, подолавши значний шлях свого розвитку, інтегруючись з іншими інститутами і нормами кримінального права на основі єдиних процесуальних гарантій законності, французька модель криміналізації злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю, має свої переваги і недоліки. До переваг можна віднести чітко визначений перелік кримінально караних діянь, які, за наявності необхідних підстав, можуть бути кваліфіковані як терористичні злочини. Водночас певним недоліком є те, що конкуруючи з за-

гальнокримінальними злочинами, які визначені в ст. 421-1 КК Франції, терористичні акти часом складно кваліфікувати на практиці, оскільки не завжди можна правильно визначити спрямованість умислу. Це може призвести до помилкової кваліфікації ті істотного посилення покарання за вчинення діяння, яке по суті терактом не є [12, с. 34-35].

Велика Британія. У Сполученому Королівстві діє один з найжорсткіших анти-терористичних законів у Європі. При цьому потрібно наголосити на відсутності в цій державі єдиного кодифікованого акта кримінального законодавства, який би регламентував підстави відповідальності за всі види злочинів – так, як це реалізовано в правових системах держав континентальної Європи. Відповідно британський Акт про тероризм (англ. – Terrorism Act) 2006 р. надає поліції та спецслужбам розширені повноваження для запобігання терактам. Водночас, у порівнянні з країнами ЄС, у Великій Британії застосовуються дещо інші стандарти, особливо після виходу з ЄС. Велика Британія зосереджується на превентивних заходах, включаючи програми, такі як «Prevent», спрямовані на запобігання радикалізації суспільних рухів, на недопущення антисоціальної поведінки, яка може призвести до тероризму [13].

Акт Великої Британії про тероризм, ухвалений законодавцем у відповідь на вибухи в Лондоні в липні 2005 р., є частиною антитерористичного законодавства Великої Британії, спрямованого на запобігання терористичній діяльності та криміналізацію різних форм підтримки та заохочення терористів. Відповідно до положень Акта терористичними злочинами визнаються: 1) заохочення або пропаганда тероризму, навіть у непрямих формах; розповсюдження публікацій, яка можуть підбурювати до терористичних актів; 2) підготовка терористичних актів – широка за змістом форма протиправної поведінки, яка охоплює такі дії, як придбання матеріалів, навчання або планування атак; 3) навчання терористичним методам – Акт передбачає кримінальну відповідальність за навчання тероризму, включаючи сприяння навчальним програмам поведінки зі зброєю чи іншим терористичним методам.

Акт про тероризм 2006 р. також дозволяє забороняти організації, які прославляють тероризм, надаючи Міністру внутрішніх справ Великої Британії повноваження забороняти групи, які вважаються небезпечними або спонукають до насильства [14]

Тут доцільно зауважити про таке. За результатами власного дослідження зарубіжного досвіду у розслідуванні злочинів, пов'язаних із тероризмом, М. Мілевський доходить наступного висновку: системи антитерористичного законо-

давства в європейських країнах континентальної системи права можна представити у виді двох моделей: 1) комплексної – поєднання кримінально-правового і спеціально визначеного для протидії тероризму законодавства (Франція, Італія, Польща, Болгарія, Бельгія); 2) суто кримінально-правової – визначення ознак відповідних злочинів виключно в національних кримінальних законах (Австрія, Німеччина, Іспанія, Нідерланди, Португалія). Дослідник додає: у світі також виділяють «кримінологічну модель», за якої протидія тероризму відображена виключно в спеціалізованих законодавчих актах – Великобританія, Ізраїль, Японія, що зумовлено особливостями «правової сім'ї» [15, с. 138].

Мій аналіз вище підтвердив останню тезу науковця щодо Великобританії, хоча при цьому зауважу: на мій погляд, позначати такий «одноактний» підхід до регулювання відповідальності за «тероризм» як «кримінологічна модель» навряд чи правильно. Адже йдеться саме про кримінально-правове регулювання антитерористичної політики держави, а не про розроблення якихось кримінологічних моделей щодо протидії тероризму.

Проведений наскрізний аналіз нормативних підстав відповідальності за злочини терористичної спрямованості за законодавством деяких зарубіжних країн спонукає погодитись із висновком О. Попович про те, що кримінальне законодавство більшості країн передбачає кримінально-правові заходи боротьби з терористичними актами, проте в кожній країні запроваджуються власні національні підходи до протидії цьому явищу [16, с. 184]. Мій власний аналіз відповідних заборон в іноземних кримінальних законах підтверджує цю тезу.

Висновки. Проведене компаративістське дослідження спонукає узагальнити декілька положень.

Вивчення прогресивного досвіду інших країн у сфері протидії тероризму є важливим завданням для вітчизняних науковців-криміналістів. Аналіз результатів роботи зарубіжних законодавців, правоохоронних органів та спеціальних служб у цій сфері спонукає говорити про необхідність внесення змін і доповнень до державних концептуальних документів та профільного законодавства, а також розробляти рекомендації щодо впровадження нових методів протидії цьому небезпечному явищу.

Пріоритетним завданням для України є посилення співпраці з іншими країнами, передусім європейськими, у сфері протидії тероризму та забезпечення обміну інформацією та найкращими практиками між уповноваженими органами як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Установлено, що «флагманський» американський досвід кримінально-правової протидії тероризму є важливим для наукового осмислен-

ня та запровадження в Україні. Із одного боку, федеральний КК США деталізовано регламентує відповідальність за терористичні злочини, розрізняючи міжнародний і внутрішній тероризм, а також включає конкретні статті щодо фінансування тероризму, використання зброї масового ураження та терактів у публічних місцях. Із іншого боку, після терактів 11 вересня 2002 р. у США було ухвалено «Патріотичний акт», який надав уряду додаткові широкі повноваження для попередження тероризму та посилив кримінальну відповідальність за терористичні дії.

Також було визначено, що у частково схожому до вітчизняного режимі кримінальний закон Франції присвятив юридичним підставам відповідальності за злочини терористичної спрямованості одразу декілька заборон. Це свідчить, із одного боку, про серйозність ставлення французького законодавця до загроз для суспільства, що створюють різні форми тероризму, а з іншого боку – про прагнення максимально ретельно інтегрувати міжнародно-правові рекомендації в цій частині у внутрішнє законодавство.

Натомість у ФРН «антитерористичних» заборон помітно менше, а у Великобританії юридичною підставою протидії тероризму взагалі виступає не Кримінальний кодекс, а спеціальний закон – Акт про тероризм.

Нарешті, із огляду на послідовні євроінтеграційні прагнення України, наша держава повинна адаптувати внутрішнє антитерористичне законодавство, у т. ч. його кримінальну складову, до чинних європейських стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лисько Т.Д., Шилова К.Р. Злочини терористичної спрямованості за КК України: кримінально-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2023. № 2. С. 203–209.
2. Політова А.С. Використання порівняльного правознавства у кримінальному праві. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9-10 жовт. 2014 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2014. С. 259–262.
3. Каменський Д.В. Методологічні особливості порівняльних кримінально-правових досліджень: здобутки української та американської доктрин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 108–112. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.44.23>.
4. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text (дата звернення: 8.11.2024).

5. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_374#Text (дата звернення: 8.11.2024).
6. Єлаєв Ю.Л., Ємельянов Р.О. (2024). Деякі питання кримінально-правового дослідження злочинів терористичної спрямованості. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1. С. 55–59.
7. 18 U.S. Code Chapter 113B – Terrorism. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-113B> (дата звернення: 8.11.2024).
8. Uniting and Strengthening America by providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (Usa Patriot Act) Act of 2001. URL: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.htm> (дата звернення: 8.11.2024).
9. The USA PATRIOT Act: Preserving Life and Liberty. *Department of Justice*. URL: https://www.justice.gov/archive/ll/what_is_the_patriot_act.pdf (дата: звернення: 8.11.2024).
10. German Criminal Code (Strafgesetzbuch). Published on November 13, 1998. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html (дата звернення: 8.11.2024).
11. Penal Code of France (Code pénal). Took effect on March 9, 1994. URL: https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/french_penal_code_33.pdf (дата звернення: 8.11.2024).
12. Шульженко О.В., Побережний Д.В. Кримінальна відповідальність за злочини, що пов'язані з терористичною діяльністю за законодавством Франції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. № 2. С. 31–36.
13. Counter-extremism. URL: https://www.gov.uk/crime-justice-and-law/counter-extremism#guidance_and_regulation (дата звернення: 8.11.2024).
14. Terrorism Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/11/introduction> (дата звернення: 8.11.2024).
15. Мілевський М. Зарубіжний досвід країн континентальної системи права у розслідуванні злочинів, пов'язаних із тероризмом. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 6. С. 134–139.
16. Попович О. Терористичний акт у законодавстві України та зарубіжних країн (порівняльно-правовий підхід). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 181–185.